

Les 5

1942- 1943 Over leven en overleven in Kamp Westerbork

Korte inhoud

Na hun arrestatie werden Roosje en haar moeder naar Kamp Westerbork gebracht. De Joden werd het idee gegeven dat ze Van daaruit naar werkkampen in Oost-Europa zouden worden gestuurd. Er hing een permanente angst om gedeporteerd te worden. De kampleiding deed er alles aan om Westerbork als een 'aangenaam' kamp te beleven. Men kon sporten, cursussen volgen en naar cabaret voorstellingen gaan. Roosje heeft direct door dat ze zich nuttig moet maken om ervoor te zorgen dat ze niet op de trein worden gezet. Ze gaat een vriendschap aan met een Nederlandse officier in Duitse dienst. Ze kan als secretaresse aan het werk en ze doet er alles aan om te voorkomen dat haar ouders en zichzelf op de gevreesde transportlijst worden gezet.

Inleestekst

Een overzichtsfilmpje over kamp Westerbork

Kamp Westerbork

Joden in heel Nederland werden vervoerd naar Durchgangslager Westerbork (= doorvoerkamp Westerbork). Dit ligt bij Hooghalen in Drenthe. Vanuit dat doorvoerkamp vertrok elke dinsdag een trein naar 'het Oosten'.

Beelden van de aankomst van gevangenen in Westerbork

Na hun arrestatie werden Roosje en haar moeder naar Kamp Westerbork gebracht. Daar werden gevangenen samengebracht om later naar de grote werk- en vernietigingskampen in Duitsland en Polen op transport gezet te worden. De meeste van deze gevangenen waren Nederlandse Joden, maar er werden ook Joden uit andere delen van Europa opgesloten. Onder die laatste groep waren veel Joden uit Duitsland. Vóór de oorlog was Westerbork een opvangkamp voor Joden die uit Duitsland waren gevlucht. Na de inval van het Duitse leger werden zij gevangenen in het kamp.

De hoofdstraat van Kamp Westerbork

Een normaal dorp met valse hoop

Hoewel de leefomstandigheden in het kamp dus zeker niet plezierig waren, werd er door de kampleiding alles aan gedaan om Westerbork tot een 'aangenaam' kamp te maken. Op een bepaalde manier was het ook een functionerend 'stadje op de hei'. Er waren winkels en een wisselkantoor om guldens in kampgeld om te wisselen. De kinderen van 6 tot en met 15 jaar gingen verplicht naar school en er was een crèche voor de allerjongsten. Zo leidden de jongste kampbewoners overdag een leven dat zo normaal mogelijk leek. Doordat docenten iedere week konden worden weggevoerd, was ook het onderwijs afhankelijk van de binnenkomende en uitgaande transporten.

Cabaret in Westerbork youtube

Om de tijd door te komen konden de mensen sporten, cursussen volgen en naar cabaretvoorstellingen gaan. In de registratiebarak werden op dinsdagavonden revuevoorstellingen, concerten gegeven en toneelstukken opgevoerd. Het kunnen deelnemen aan dergelijke activiteiten was niet onbelangrijk. Deelnemen aan deze voorstellingen gaf veel voorrechten, maar het belangrijkste was dat je dan niet op de deportatielijst werd gezet.

Sport en spel in Westerbork you tube

De ziekenzorg was vooral bijzonder in kamp Westerbork. Ondanks de dreiging van de transporten hadden de patiënten over het algemeen niets te klagen. Dit kwam doordat zoveel Joden chirurg, arts of tandarts waren. Een baantje in de verpleging was zó gewild dat met gemak het beste personeel uitgezocht kon worden. Op een gegeven moment beschikte het ziekenhuis over 1725 bedden, 120 artsen en 1000 man of vrouw aan personeel.

Artsen in het ziekenhuis van Kamp Westerbork

De 'fatsoenlijke' behandeling door de nazi's was een illusie. Het stelsel van vrijstellingen, het ziekenhuis en het cabaret hadden geen ander doel dan de bewoners rustig te houden. Maar uiteindelijk moest bijna iedereen op transport. Het systeem gaf uiteindelijk dus alleen valse hoop.

Beelden van het kampziekenhuis you tube

Permanente angst: wie wordt op transport gezet?

In het kamp was alles zo geregeld om de Joden het idee te geven dat ze naar werkkampen in Oost-Europa zou worden gestuurd. Het leven zou er zwaar, hard en eentonig zijn, maar ze zouden in ieder geval kunnen leven. Er ontstond wel twijfel als er treinen vertrokken met alleen ouderen, zieken of kinderen. Er was een permanente angst om gedeporteerd te worden. Een voortdurend

besef van een naderend onheil. Dat verklaart de wanhopige pogingen om aan de deportaties te ontsnappen, bijvoorbeeld door één van de baantjes aan te nemen.

Transport vanaf Westerbork

Settela Steinbach, een Sinti-meisje in de trein naar Auschwitz, waar ze in 1944 werd vergast.

Niemand weet zeker welke verschrikkingen er te wachten staan, maar de angst voor de *dinsdag, de dag van het transport*, is enorm. Wie staat op de lijst? Wie hoeft er nog niet weg? Kunnen gezinnen bij elkaar blijven?

Het ijzeren treinbord Westerbork-Auschwitz, Auschwitz-Westerbork.

Tussen 1942 en 1945 zijn door de Duitse bezetter 107.000 Joodse Nederlanders en vluchtelingen weggevoerd. Bijna iedere week vertrekt op dinsdag een trein. In de goederenwagens zitten ongeveer 1.000 mensen. Drieënnegentig keer vertrekt zo'n transport. Slechts 5.000 gedeporteerden overleefden de oorlog.

De angst voor de treinen zorgde er ook voor dat weinig mensen probeerden te ontsnappen. Mogelijkheden om te vluchten waren er wel. Veel gevangenen werkten bij boeren in de omgeving van het kamp. Daar was niet veel bewaking bij aanwezig. Ook kon je voor allerlei opdrachten naar andere plekken worden gestuurd, maar dan bleef wel een aantal familieleden in het kamp achter. De achtergebleven familieleden van een vluchtende gevangene zouden na een ontsnapping direct naar het oosten worden gestuurd.

Beelden van een uitgaand transport vanuit Westerbork

Overleven?

In deze nieuwe omgeving moesten Roosje, en haar moeder overleven. De barakken zijn vies en de bedden zijn slechts ijzeren hoogslapers zonder beddengoed. Het eten bestaat vaak uit slappe koffie en stampotten. Deze kleine maaltijden waren niet voldoende om op krachten te blijven en al helemaal niet als je als gevangene werk moest verrichten.

Een barak in kamp Westerbork

Het was wel mogelijk om brieven aan vrienden en familie te schrijven. Zo konden de gevangenen doorgeven wat ze nodig hadden en vervolgens pakketjes met geld, extra eten en kleding ontvangen. Roosje blijft goed contact houden met de familie Coljee. De Coljees bewaren de bezittingen die Roosje en haar moeder achter hebben moeten laten. In haar brieven kan Roosje klagen over het kampleven en doorgeven wat voor spullen ze nodig heeft.

Roosje heeft direct door dat ze zich nuttig moet maken om ervoor te zorgen dat ze niet op transport naar het oosten wordt gezet. Ze is samen met haar moeder namelijk een 'strafgeval', omdat ze zich niet vrijwillig hebben gemeld bij Westerbork. Daarom zouden ze zo snel mogelijk op de lijst voor transport belanden. Roosje weet echter een baantje als verpleegster te regelen. Zo kan ze samen met haar nu zieke moeder in het kamp blijven. Met haar doortastendheid, charme en kennis van de Duitse taal kan Roosje makkelijk contact leggen met de Duitse officieren.

Roosje gaat een vriendschap aan met Jacob Haan, een Nederlandse officier in Duitse dienst. Ze kan als zijn secretaresse aan het werk. Andere gevangenen hebben daar kritiek op, maar Roosje is niet de enige die er alles aan doet om niet op de gevreesde transportlijst te belanden. Veel van de Duitse Joden werken in de administratie en in de Ordedienst (een soort van bewakers), omdat ze al lang in het kamp verblijven en Duits spreken. Zo ontstaan aparte groepen van gevangenen en dat zorgt voor spanningen. Vooral de leden van de Ordedienst worden door de andere gevangenen gehaat, maar deze mannen lopen wel het minste risico om op transport te worden gezet. Roosje is niet alleen bang voor zichzelf, maar ook voor haar moeder en haar vader, die gelukkig ook nog in Westerbork bleek te zijn!

Oktober/november 1942 – Roosje in de Schreibstube (Administratie)

Filmfragment 'Overleven in Westerbork' (Kijken tot 28:39. Via deze link begint het filmpje op het juiste moment, maar het fragment moet door de docent zelf op het juiste moment worden beëindigd)

Al snel vind ik mijn weg en ontmoet een jonge officier. Hij is een Nederlander en heet Jacob Haan. Vanuit de Schreibstube waar ik werk, moet ik hem de uitgewerkte lijsten brengen van de namen van de gevangenen die met de trein naar Polen zullen worden doorgezonden. (...) Na een week vraagt hij mij binnen en deelt mij mee dat ik vanaf volgende week zijn secretaresse word en dat op zijn grote werkkamer ook voor mij een bureau zal worden neergezet.

Hij moet een vastgesteld aantal gevangenen verzamelen voor transport naar Polen. De Schreibstube werkt de conceptlijsten met namen uit en ik zorg dat hij die op tijd krijgt. (...)

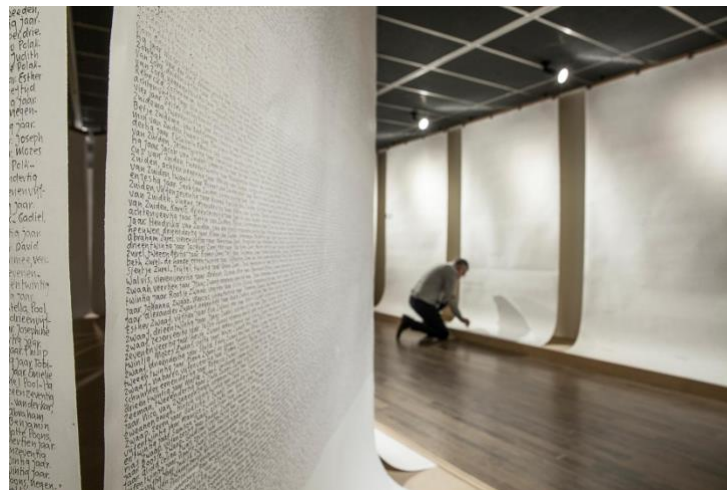
Paul Glaser, *Dansen met de vijand*, Amsterdam, 2016, 154/155/ 156

Vught

Het was beter, hoe dan ook, om in Nederland te blijven! Roosjes komt in een moeilijke situatie wanneer Jacob Haan wordt overgeplaatst en zijn bescherming wegvalt. Via Jacob hoort Roosje over kamp Vught. In dat nieuw 'modelkamp' kunnen jonge mensen werken. Roosje neemt afscheid van haar ouders, die wel in Westerbork blijven. Na enige tijd in kamp Vught te verblijven, wordt het Roosje duidelijk dat het helemaal niet een mooi, goed geregeld kamp is. Roosje probeert te ontsnappen door zich in een bevoorradingswagen te verstoppen. Ze weet het kamp zo ongezien uit te komen, maar ze wordt al snel toch gepakt. Daarna wordt ze weer teruggestuurd naar Vught om vervolgens als strafgevangene via Westerbork in de trein naar Auschwitz te belanden. Haar ouders zijn haar al voorgegaan.

Westerbork na de oorlog

Het laatste transport vertrok op 13 september 1944 uit Westerbork. Het kamp werd op 12 april 1945 door Canadezen bevrijd, bijna drie weken voor de officiële bevrijding van Nederland. Westerbork werd na de bevrijding gebruikt als een interneringskamp voor NSB'ers, militair kamp voor het Nederlandse leger, opvangkamp voor Nederlands-Indiërs en uiteindelijk, als een woonoord voor Molukkers. In 1970 werd het kamp een Nationaal Monument.

Vellen met de namen van de slachtoffers in Herinneringscentrum Kamp Westerbork